

788
D. D.
ANIMADVERSIONES NONNULLÆ,
DE
OECONOMIA & MORIBUS
INCOLARUM
LAPPONIAE
KIMIENSIS,

QUAS,

CONS. AMPL. FAC. PHIL. IN. REG. ACAD. ABOENSI,
PUBLICE DEFENDENT,

PRÆSES,

SAMUEL
CHYDENIUS,

ET RESPONDENS,

HENRICUS WEGELIUS, H. F.

OSTROBOTNIENSES,

Die 13. Martii 1754.

L. H. A. M. S.

ABOÆ, Impressit Direct. & Typog. Reg. M. Duc, Fin-
land, JACOB MERCKELL.

VIR Nobilissime, at-
D^N. MARTINE
Regis Regnique, quod Aboæ est, Dicasterii ASSESSOR
MÆCENAS

Admodum Reverende atque præclarissime,
Dⁿ. ISACE ERVAST,
PASTOR & PRÆPOSITE in Kimi Laudatissime, Patro-
ne Propensissime!

Plurimum Reverende atque Præclarissime,
Dⁿ. JACOBÉ CHYDENI,
PASTOR Ecclesiarum Gamla Carlebyensium Meritissime,
Benefactor quovis Animi affectu colende!

Plurimum Reverende atque Præclarissime,
Dⁿ. ANDREA HELLANDER,
PASTOR in Utsjoki Vigilantissime, Fautor
æstumatissime!

Perquam Reveren-
Dⁿ. OLAE
COMMUNISTER Ecclesiarum in Tornöa

Nobilissimum, Præclarissima, Clarissima, Nomina, Ve-
ga Vos pietatis, publicum aliquod exstaret documen-
tumillime rogo: Pro perenni Vestra felicitate ad ulti-
Nobilissimi, Præclarissimorum, Claris-

sumillimus cliens &
HENRICUS

que Consultissime,

POLVIANDER,

Aequissime, Parentis Avuncule ad cineres usque colende!
MAGNE!

Admodum Reverende atque Præclarissime,

Dn. Mag. ESAJA FELLMAN,

PASTOR & PRÆPOSITE Limingoënsis meritissime, Avuncule omni honoris cultu prosequende!

Plurimum Reverende atque Præclarissime,

Dn. JOHANNES WEGELI,

RECTOR Scholæ Tornoënsis Meritissime, Patruī nomine fuspiciende!

Perquam Reverende atque Clarissime,

Dn. NICOLAE FELLMAN,

COMMUNISTER Kimiensis Dignissime, Avuncule multis nominibus honorande!

de atque Clarissime,

GRAPE,

Sup. Dignissime, Affinis Carissime!

*stra ea unice mente, heic serenda curavi, ut sic mea er-
tum. Has itaque pagellas, ut benigno suscipiatis fronte,
mum vitæ halitum vota semper fusurus calidissima,
simorum NOMINUM VESTRORUM*

observantissimus cultor,
WEGELIUS, H. F.

Plurimum Reverende atque Praclarissime,
**D^N. HENRICE
WEGELI,**
PASTOR in Sädankylä meritissime,
PARENS OPTIME!

Accipe, Favente animo, Parens Optime, parvum hoc
atque chartaceum munusculum, quod Tibi devotus
offero.

Tuorum beneficiorum reputans magnitudinem, facili
deprehendo, quam a Tua liberalitate, mea in repen-
dendo tenuitas, immenso fere distet intervallo;

Quantulum vero est, quod Tibi dare sustineo, cer-
tissimum reverentiae pignus, gratissimique animi argu-
mentum, esse credito.

De cetero, praestabit, Tua in me merita, sacro
involvere silentio, quam incomita oratione eloqui,

Praestabit, tacita potius veneratione, quam publica
aliqua significatione, eadem semper colere;

Praestabit, pro Tua, Matrisque Optima, perenni pro-
speritate, vota effundere calidissima, ut quam diutissime
vivatis, in omnium nostrorum, quotquot Vestri sumus, ful-
crum firmisimum.

Ero, quoad spiritus hos regit artus,

PARENTIS OPTIMI,

humilissimus & obedientissimus filius;
HENRICVS WEGELIUS, H. F.

§. I.

Pecimen Academicum edituri, vix argumentum, vel jucundius, vel utilius eligere potuimus, quam ut potissima, quæ de œconomia & moribus Lapponum Kimmienſium notatu digna viſa fuerint, paucis exponamus; Dum enim reliquæ omnes Regno Sveciæ adjacentes Lapponiæ, ſæpius curioſorum oculis ſunt perluſtratae, hæc quæ maxime diſſita fuit, ſemper manſit inacceſſa, ideoque minus cognita.

§. II.

Tota hæc Lapponia, intra circulum Poli Brumalis ſita, longitudine, ab aſtro ſeptentrionem verſus, ultra 50. milliaria extenditur, latitudine autem 30. circiter milliaria in plerisque locis comprehendit, ideoque non adeo parva Lapponiæ pars eſt, ut plerumque haberi ſolet, cum multa majora etiam Europæ imperia magnitudine ſuperet.

Licet ſupra maris ſuperficiem adeo elevata ſit hæc regio, ut vaſtiſſimi etiam campi, & maxime depres-

ſæ paludes, altiffimas ad litora Sinus Botnici exſurgentes montium ſummitates altitudine facile ſuperent; (a) & mediterranea ejusdem loca ultra 50. milliaria a mari, ſive Boreali, ſive Botnienſi diſtent, aquis tamen eſt abundantiffima. (b)

(a) Conſtat aſſerti bujus veritas, ex librationibus in cataractis fluminis Ubleâenſis factis, quippe quæ docent, tantam maximo lacui (Ubleâ tråsk) in Paldamo ſito, adſcribendam eſſe, ſupra maris ſuperficiem elevationem, ut addita altitudine cataractarum fere innummerabilium, fluvii ex conſiniis paræciæ Cuſamoenſis in Lapponia oriundi & poſt 30. milliaria in prædictum lacum ſe exonerantis, res a nemine in dubium vocari queat.

(b) Cauſam hanc eſſe ſuſpicamur, quod altiffimi montes & alpium juga, aquoſos vapores & vi ventorum agitataſ nubes, hic ſuſſiſtere, hic in majus concreſcere, hic deſcendendo quævis loca irrigare, jubeant.

§. III.

CUM per totam hanc Lapponiam ſe exporrigat jugum illud terræ, Manſelkå dictum, quod aquas Sinum Botnicum & Oceanum Borealem quærentes dividit; hinc pluribus in locis, vix quartam milliariſ partem a ſe invicem diſtant aquarum ſcaturigines, ad oppoſitas mundi plagas properantes. Imo præ cæteris dignus eſt cujus mentionem injiciamus, fons quidam inter ſumma Alpium juga proſiliens, a Sombio (a) verſus Enare hiemali tempore iter facientibus obviuſ, qui totam quanta eſt Sveciam una cum Norvegia a continente ſeparat & aquis circumfluam reddit.

dit. Ex hoc enim, tanta copia aquæ limpidissimæ prorumpunt, ut binis sufficiant rivulis, quorum septentrionem versus unus, ad Sinum vero Botnicum alter, adeo præcipiti properant cursu, ut intensissima Alpium frigora eosdem obturare nequeant.

(a) *Quod villa hæc Lapponiæ Kimiensis Sombio dicta, adhuc priscam Lapponum a Sabme, Same & Suome, denominationem gerat, ipsa vocum affinitas prodere videtur, de qua re conferri omnino meretur Dissertationis de Holmgardia §. XII. p. 23.*

§. IV.

Paludes autem hujus Lapponiæ, musco squalentes, aliæ pinis salicibus & betula nana obsitæ reperiuntur, aliæ nullis tectæ arboribus per plura miliaria semet extendunt, & campos repræsentant vastissimos, æstivo tempore inaccessos, ob fraudulentiam uliginosi soli, in quo innumeræ & profundissimæ aquarum scaturigines latent, quæ omnes in rivulos tandem exeuntes rapidissimos, ad flumina præterlabentia majora decurrunt.

Latissimas autem hujusmodi paludes vidimus, a Sombio versus Alpes iter facientes, maria vastissima glacie obducta repræsentantes; Etenim si turbidior contigerit tempestas, in medio ejusmodi paludum constituto, vix ullæ sylvarum & montium circumjacentium species, sub aspectum venient, niveæ camporum albedini, cælorum fornices insistentes apparebunt, & absque pyxide nautica trajici posse negares, nisi, partim rangiferorum, partim quoque Lap-

ponum, illa foret dexteritas, ut, quo semel cursum direxerunt, illuc eundem recta plerumque continuare queant, quasi ad ductum acus magneticæ id factum fuisset.

§. V.

Sunt, qui diversa vocis Svecanæ träsk significatio-
ne seducti, etiam maximos Lapponiæ & utrius-
que Botniæ lacus, pro hujusmodi paludibus uligino-
sis venditant, ignari, vocabulum träsk, quod in au-
stralioribus Sveciæ, paludes Sphagno squalentes ple-
rumque indigitat, in septentrionalibus patriæ provin-
ciis, de ipsis lacubus dici. Sic Uptaliæ haud ita pri-
dem editam esse dissertationem Svecanam, cui titulus
för/bk til åkertägt och sankjord, referunt nuntii litera-
rii Holmenfes, in qua, *Enare träsk & Torne träsk &c.*
in numerum hujusmodi paludum, in Lapponia vastissi-
marum referuntur, cum tamen sint lacus, vel maximis
navibus onerariis navigabiles, piscibus abundantissimi &
aquam continentes limpidissimam, purissimam, ex Al-
pium cacuminibus, per innumeros rivulorum sibilos, per
flumina & cataractas, defluentem. Neque minor est
hæc, ex prædicta ambiguitate vocis träsk orta con-
fusio, quam si lacus Wäneri & Wetteri in Svecia
pro paludibus musco obductis & uliginosis quis ven-
ditarer. Quod enim attinet lacum Enare träsk, ille
quidem tam late patet, ut quanta sit ejus in omnes
plagas extensio, Lappones ipsi ignorent. Nos uni-
cum hujus lacus, hiemali tempore rangiferis vecti,
trajecimus sinum, insulis majoribus & minoribus re-
fertissimum 6. , ni fallor, milliaria Lapponica latitudi-
ne comprehendentem.

§. VI.

§. VI.

DE lacubus in genere observamus, quod in australiori & boreali hujus Lapponiæ partibus, sint majores & frequentiores, in mediis vero Lapponiæ locis rariores & minores, licet eadem sint præ reliquis depressa. In parœciis enim Enare & Cusamo innumeri prorsus occurrunt lacus, iidemque sæpe latissimi & altissimi, in parœcia autem Sådankylænsi pauciores reperiuntur. Hos omnes lacus in triplici potissimum consideramus differentia. Alii collibus & terra solida undique clausi, nullos vel admittunt, vel evomunt rivulos, aquam continent rarius limpidam, plerumque, vel nigricantem, vel rubescentem, piscibus tamen refertissimam (a). Alii nullos licet admittant rivulos, aquarum tamen per rivulos ingentem evomunt copiam. Alii denique fluvii & rivulis aliunde ortis maximam aquarum debent copiam, eandemque propriis scaturiginibus auctam per flumina majora in alios iterum evomunt lacus, & sic continuata lacuum & fluviorum serie, vel Moscoviam, vel Norvegiam, vel Ostrobotniam, permeando irrigant, tandemque, vel in Oceanum septentrionalem, vel Sinum Botnicum se exonerant.

(a) *Quomodo autem pisces in hujusmodi undique clausos pervenire potuerint lacus, perpendentes, illorum veritati convenientissimam & maxime probabilem existimamus conjecturam, qui ex ovibus piscium, ab avibus quibuscunque aquaticis, potissimum vero anatibus, ad littora eiorum lacuum devoratis & cum stercore in clausis his lacubus depositis, ortos esse autumant, reperiundos in iisdem pisces.*

Tan-

*Tanto majori probabilitate semet hæc ipsa commen-
dat sententia, quanto certius constat, illas piscium species
tantum in his lacubus reperiri, quæ ludibundæ, ad littora
lacuum, ova sua deponere amant; quales sunt, Cryprinus
Fauna Svec. N. 329. Mört. Perca 284. Abbor, Esox 304.
gådda, Cyprinus N. 322. Ruda, &c.*

*Quæ vero pisces, vel in alto maris, vel in remo-
tioribus a terra scopulis ludorum suorum solemnia cele-
brare solent, quales sunt Coregonus 312. Sik, Gadus 292. Laka
Coregonus 313. Muicku &c. illorum ova vix ac ne vix qui-
dem tanta copia ab avibus devorari possunt ideoque
in his lacubus undique clausis nunquam reperiuntur.*

§. VII.

AD hæc flumina & lacus, tanta est riparum & li-
torum elegantia, apta adeo insularum & freto-
rum concatenata dispositio, tanta florum ipsis aquis
innatantium copia, tot adjacentium collium, arbori-
bus frondiferis virescentium, inumbrati & amœni re-
cessus, illa camporum pubescentium, sibi invicem
succedentium pulcritudo, ut si his addideris æthereo
colore e longinquo conspicienda, summitates nubi-
bus implicantia & prospectum blande coercentia, Al-
pium juga, facile largiaris, te hac in regione videre
quidquid præclari sub oculos cadere potest. Neque
curioso observatori his deliciis oculos pascenti auri-
um deerunt illecebræ. Percipiet undique in rivulis
currentium aquarum strepitus, quippe quæ saxulorum
asperitate irritatæ, ebullientes, spumantes, defluunt
lenissimaque obmurmuratione vim sibi fieri quiritant.
Percipiet agmen aligerum, cuculorum, turdorum, alau-
darum

darum &c. canoro garritu, dulcissima cantillare modulamina, & certatim concentibus aëra mulcere; quo amabili jurgio, nil ad aurium oblectationem jucundius.

Præ reliquis autem omnibus, liquidioris voluptatis sensu jucundissimo animum afficit, Phœbeæ lampadis in Lapponicas has terras favor plane singularis, dum per integros menses occidi nescia, immutabilem rebus omnibus adpergit pulcritudinem, & suam in limpidissimis innumerabilium lacuum, fontium & fluviorum speculis, expressam augustam speciem contuendam exhibens, nunc aureum fulgorem excitat purissimum, nunc rutilantem vibrare videtur flammam, ut spectari nihil gratius queat, nihil adumbrari magnificentius.

§. VIII.

Suntuosius & insolentius, quam res ipsa postulat, nos de regionum Lapponicarum præstantia gloriari diceres, nisi universa rerum natura pro asserti veritate pugnaret; etenim innumerabiles avium turmæ, rerum in his reperiendarum dulcedine incantatæ, australiora orbis loca quotannis deterendo & per immenta cœli spatia gregatim huc volitando, nonne abunde satis docent, se nulla his magnificentiora & jucundiora detegere potuisse loca, in quibus luxuriantis naturæ deliciis stimulari, ludibundi coeant, ova deponant, pullos excludant? Avibus suffragari videntur cetera fere quævis animalia, imo & in abditissimo maris baratro reconditi, innumerabiles piscium greges, qui ex dissitissimis & diversissimis mundi pla-

di plagis per immensa oceani spatia, per innumera-
biles fluviorum flexuras, per rapidissimos aquarum
lapsus & horrendas cataractas, ad celebrandos hos
naturæ ludos, tanta properant celeritate, ut avium in
volando dexteritatem æmulare dixeris, & quid opus
est pluribus? certe si Lapponiam hanc nostram ce-
teris orbis regionibus eminentiorem & cum Alpibus
cælum versus elevatam consideraveris, ut theatrum
gaudiis naturæ destinatum, forte ideam ejus habebis
convenientissimam.

§. IX.

Quid igitur mirum, si Lappones in tanta delicia-
rum naturalium abundantia constituti, vestras,
qui australiora orbis loca incolitis delicias parvi fa-
ciant? Quid mirum, si suam cum felicissimorum pro-
cerum vivendi ratione immutare nolint? Quid pa-
latiis opus est illis, qui sub divo palatia inhabitant
ex suo gustu lautissima? Quid opus est muris &
munitis urbibus ubi nullus adest hostis? Quid opus
est hortis ubi vix quidquam præter amœnissimos hor-
tos a natura ipsa dispositos reperitur? Quid piscinis
& aquæ ductibus, ubi plures vix arte humana fingi
possunt, quam quos natura dedit?

Sed cimmeriæ inquires tenebræ & intensissimum
ejus regionis frigus tempore hiemali, sterile denique
solum, Lapponiam nihilominus infelicissimis orbis
regionibus annumerandam esse arguunt. Ast falsa
profertis, quicunque sic argumentamini, esse vero
vos plurimos jam prævideo.

§. X.

§. X.

Cimmerias qui loquimini tenebras, habete, tenebras Lapponum, si cum tenebris locorum orbis mediterraneorum per gradus conferri possent, ne dimidiam quidem vestrarum tenebrarum esse partem. Etenim, quantum Luna & fornicati stellarum ordines; imprimis vero Auroræ boreales (dictæ *Nord/ken:*) (a) in locis nive & glacie obductis, luminis efficere queant, vix novistis. Sit quod solaris faciei aspectus, brumali tempore, non sit concessus Lapponibus nostris, non tamen desunt ipsis dies, licet sint brevissimi, neque deest lignorum & sebi copia, quibus luminis quantum satis est consequi possunt. Itinera autem quævis, si nocturno tempore fuerint instituenda, ope dictorum luminarium, commode confici possunt, idque tanto magis, cum illa sit sylvarum Lapponicarum ratio, ut ubique per illas pateat iter; Non cardui neque spinæ neque densitas arborum, illas, ut in sylvis regionum australiorum sæpius contingit, reddant inpervias. Luci jucundissimi & ambulacra elegantissima quaquaversum patent. Vobis vero quantum prodest brumali tempore solis aspectus? nonne coelum nubibus plerumque obductum? nonne humida vestra tempestas? nonne limo & stercore obductæ plateæ, molestiam vobis creant maxime tædiosam, Lapponibus ignotam?

(a) *Venerabunda mente mirari covenit Creatoris optimi in regiones hæc boreales benevolentiam, quod lampade horum ignium, egregie adeo Lapponibus prospexerit nostris, ut deficiente illis, ex legibus naturæ splendore*

solari, non modo per integras saepe luceant noctes; sed jucundissimam simul inferant oblectationem, dum lenocinantes vibrationes, colorum pulcherrimorum, disparantium, enascentium, aliorum in alios abeuntium, hinc ardentiori illinc blandiori lumine certantium & quorumvis ignium technicorum elegantissimorum festivitatem eludentium, defixos ad miratione tenent oculos.

§. XI.

Lapponum vero frigora, qui extimescitis, Lappones vobis consentientes minime habebitis. Illi enim plerumque, quo fuerit frigidior tempestas, eo semper sunt lætiores & alacriores, Imo, quidquid hiemali tempore in desertis Lapponiæ vitam ducit, idem sentire videtur, imminente enim mitiori tempestate & quævis animalia & Lappones ipsi, torpent & languescunt.

Imo nec dubitandum, omnes, etiam quam maxime effœminatos homines, intensissima Lapponiæ frigora, absque molestia perferre posse; velim vero, ut alio induti habitu, quam quo Lutetiæ utuntur heic incedant. Pelliceas loquor vestes, quæ summa eludunt frigora, quæque ex pellibus pretiosissimis, confici, auro denique argento & purpura, imo & si placuerit gemmis, pro arbitrio dispositis, exornari possunt, quam magnificentissime, quæque adeo levia sunt & gestatu commoda vestimenta, ut nesciam utrum quid effœminato corpori delicatius effingi queat. Palatiis vero sive ligneis sive lapideis extruendis, iisdemque pro lubitu calefaciendis materie optata suppetit abundantia.

(a) De

(a) *De frigoribus in hac Lapponia observamus, quod tanta omnino sit eorum in corpus humanum sevitia, in australioribus Sveciæ & Fenningiæ, provinciis, ac in ipsa Lapponia, cum illa tamen differentia, quod Lapponum frigora sint constantiora & magis diuturna.*

§. XII.

Qui sterilitatem soli Lapponici accusant, quid dicant non satis perpendunt. Sit, quod lubentes concedimus, agriculturam & praticulturam non æque heic ac in aliis orbis partibus ex votis procedere; Sufficit, quod hodierna Novantium in Lapponia sedulitas jam quædam detexerit loca, in quibus omnis generis segetes absque periculo frigoris provenire queant. Sufficit, quod ex his locis, licet paucissimis, rite excultis, tantum frumenti queat obtineri, quantum Lapponibus nostris multoties multiplicatis satis esse poterit. Sufficit, quod omnes circumjacentes regiones quotannis Lapponibus & Novacolis nostris venalem exponant tantam frumenti copiam, quantam consumere vix possunt.

Quodsi agri frugiferi & florescentia prata, tanta copia in Lapponia obtineri nequeant, quanta habentur alibi, adfunt nihilominus alia luxuriantis naturæ beneficia, quæ hunc defectum non compensant modo, sed longe superant. Albicante nicore ubique abundantes loquor lichenes, quibus non montes modo & lapides, non tantum colles arenosi per plura milliaria protensi; sed loca quoque uliginosa sphagno obsita, & ipsæ denique arbores, vestiuntur, ornantur,

Quibus numerosissimi aluntur rangiferorum greges, ali vero possent innumeri. Terræ enim facies in plerisque hujus Lapponiæ locis, si parœcias Enare & Utsjoki excipias, innumeris constat collibus arenosis longissimis, qui raro montis instar in altum exsurgunt; sed plerique paululum supra paludes interjacentes editi, vel horizontales sunt, vel etiam in alios minores divisi colles, semper lichene obducti & pinis obfiti reperiuntur. De campis Lapponiæ lichenosus, dignissima sunt, quæ in medium proferamus, verba ill. Linnæi Flor. Lapp. p. 332.

Nullum inquit vegetabile in tota Lapponia tanta in copia reperitur ac hæc lichenis species, ibi enim non modo videbis campos per spatium unius horæ, sed sæpe duorum triumve miliarium nivis instar albos, solo fere hocce lichene obductos. Hi lichene obducti campi, quos terram damnatam diceret peregrinus, hi sunt Lapponum agri, hæc præta eorum fertilissima. Pabulum primum per longam istam hiemem rangiferis est hic lichen, quod pecora hæc proprio Marte norunt sibi comparare, ut non modo ex hocce lichene alimentum habeant sufficiens; sed & per hiemem sæpe pingvescant. Hinc nec opus habet pastor, ut domos extruat pro grege suo in quibus per noctes incarerabitur calidus; non opus habet per æstatem, ut plantas dissecet, exsiccet, colligat, domum reportet, conservet.

§. XIII.

NEque existimandum, instabilem istam, quam amant Lappo-

Lappones vivendi rationem, esse ex natura regionis & rangiferorum necessariam, docet enim Novacolarum per totam hancce Lapponiam exemplum, numerosissimos rangiferorum ali posse greges, absque sedium & habitaculi mutatione. Sic in paroecia Cusamoensi ubi nulli amplius supersunt Lappones, omnes Novacolæ, qui alioquin vitam plane rusticam agunt, ingentes possident rangiferorum greges, imo numerosiores, quam ipsi Lappones. Neque video quid impedire, quominus id iridem alibi, eodem procederet modo; graminibus enim ad ripas fluviorum & lacuum ubique reperiundis æstate vivunt; hieme autem lichene in omnibus locis abundantissimo vescuntur, rangiferi.

Quodsi alicubi necessarium foret rangiferis, vel ob intolerantiam caloris, vel ob defectum pabuli, vel etiam ob multitudinem insectorum, Alpes æstivo tempore petere, quid obstat tamen, quominus eodem modo, quo ruricolæ nostri in Norlandia boves suos cum pastoribus ad alpes dimittunt ibique domos pro pastoribus exstructas habent, ipsi vero cum tota familia in campis remanent, nullis obnoxii sedium mutationibus? quid obstat inquam, quominus eodem modo & rangiferi cum certis delectis pastoribus ad alpes æstivo tempore dimitti queant, possessoribus & dominis in campis remanentibus?

Videtur itaque, quicumque instabilem Lapporum vivendi rationem extimescitis, illam neque ex regionis natura neque ex indole rangiferorum esse necessariam, sed ex sola pendere consuetudine. Videtis

detis gravissimos & difficillimos labores, quibus vos terras, qui incolitis sic dictas fertilissimas, cruciamini, Lapponibus esse ignotos, qui innumeris naturæ varietatibus, otiosas mentes delectando, refocillando, continuis dediti mutationibus, nunc alpium cacumina, nunc camporum planicies quærunt, nunc ad ripas fluviorum & lacuum, nunc iterum ad fontes jucundissimos sedes figunt.

§. XVI.

VOs vero, qui de soli Lapponici inclementia ad huc querimini, perpendite porro sylvarum Lapponicarum indolem. Etenim campi & colles prædicti arenosi, qui potissimam terræ Lapponicæ constituunt partem, non modo lichenis, cujus mentionem injecimus, nitidissima vestiuntur albedine; sed pinetis quoque in æternum virentibus superbiunt (a) pretiosissimis, quorum altissimi sæpe & erecti caudices lignum præbent durissimum, quibusvis usibus commodatissimum. Si itaque flumina altissima ex Lapponia ipla oriunda & modicis impensis navigabilia reddenda in animum revocaveritis, si harum sylvarum multitudinem consideraveritis, si ingens pretium quo divendi possent ad calculum vocaveritis, si denique, quorumvis animalium in his sylvis hospitantium multitudinem, perpendere volueritis, facile largiemini, solum Lapponicum, quod plerumque sterile habetur esse ditissimum.

Rei ignotæ, nulla ducti cupidine, vineta vestra & arbores vestras frugiferas parvi faciunt Lappones;
Si

Si autem dixerō, vos, qui australiora orbis loca incolitis fertilissima vestra vineta, cum uliginosis Lapponum paludibus lubenter commutatu-
ros fore, si rerum id permetteret indoles, non crediderim me plura dixisse, quam quæ diceretis ipsi, modo contingeret aliquando vobis, baccarum in paludibus Lapponiæ provenientium, abundantiam & dulcedinem experiri; pauludes enim Lapponiæ ruborum copia totæ flavescunt & ingens Lapponibus lucrum reddere possent, si his baccis legendis & condiendis, operam impendere vel-
lent; sed otiiis nimium dediti, vix plures colligunt, quam vel ipsi delicato ingerunt palato, vel selectis-
mis proponunt hospitibus (b).

(a) Memoratu dignum videtur, quod in regionibus transalpinis septentrionem versus inclinatis, Enare lacum & alpes ipsas interjacentibus, abietes nullæ reperi-
antur; quod pinetis tamen abundant pretiosissimis; quod exigua admodum ab hac parte alpium septen-
trionali sit hieme nivis copia, ut vix terram tegere que-
at; quod a parte alpium austrum versus inclinata im-
mensa fere quotannis observetur nivis quantitas.

(b) In vasis ex cortice betulina confectis & aquis submersis, cellariis destituti Lappones, contra solis æsum & hiemis frigora, baccas suas conservant.

§ XV.

Iterperamus autem, nimiam horum Lapponum Ki-
mienstium in venationibus, tam aquaticis, quam sylvestribus, exercendis diligentiam, etenim, non mente
solum

solum conceptum, sed re ipsa compertum quoque est periculum, animalium pariter ac piscium copiam, aucto indies incolarum numero, penitus imminutum iri & evanescere.

Vituperamus, perversam illorum cum rangiferis domitis œconomiam; Etenim in tota hac Lapponia orientali, nec lacte utuntur renonum, nec per totam æstatem aliquam eorum gerunt curam. Vere appropinquante penitus eos dimittunt, ut nunquam amplius Dominum revisuros crederes; nisi illa esset animalium horum data quasi fides, ut redeunte iterum hieme, non modo ipsa, hiberna sua & solita repetant pascua; sed & vitulos in sylvarum desertis progenitos, ad dominum ducant suum. Paucissima mehercule sunt, quæ obtenta libertate, in servitutem redire detrectant, quædam per plures annos eadem satiata, mutato denuo consilio in servitutem redeunt (a).

Illi vero Lappones, qui lacte utuntur gregum suorum, eodemque pretiosissimo, omni alio vitæ sustinendæ adminiculo destituti, non modo necessaria obtinent sibi & familiæ suæ alimenta & vestimenta, sed & sæpe ditescunt Neque dubitandum, ex sola hac prudenter instituta, pastura rangiferorum, Lapponiam hanc Kimiensem imo &, quod speraverim reliquas, posse fieri & incolis & opibus locupletissimas.

(a) Ex auribus varie dissectis, quilibet Lappo suos dignoscit rangiferos. Hinc furis instar ex tenore legum habetur, qui pelles vendiderit, auribus destitutas.

§. XVI.

Non dubitamus, nosmet lecturis quam plurimis rem facturos gratissimam, si ultro describendis Lapponum in venando artificiiis operam impenderemus aliquam; sed tam diffusus se offert dicendorum campus, ut opellæ huic præscriptos limites, longe superet, sufficiet itaque potissima & generalissima tantum tetigisse.

Venationes Rangiferorum sylvestrium, a domitis non specie, sed sola libertate distingvendum, potissimæ sunt, quæ in hac Lapponia instituuntur, ex quibus omnis fere incolarum hodie pendet felicitas. Ante usum pulveris pyrii, multo laboriosior fuit captura Rangiferorum sylvestrium; arcubus enim & hastis, licet fuerint exercitatissimi Lappones, superfuit tamen animalibus his adhuc aliqua spes mortem evitandi, hodie vero, postquam bombardarum & pulveris pyrii usus invaluit, neque in pedum celeritate, neque in sylvarum & montium latebris, Rangiferis aliqua spes vitæ superest. Lappones enim, venationibus toti dediti, vastissima torius Lapponiæ deserta peragrant, lacus & flumina altissima, singulari dexteritate trajiciunt, alpium summa cacumina & vallium profundiores quoque hiatus, Lynceis perlustrant oculis, ut si in tota Lapponia aliqua hospitent animalia, illa, semel ferre visa, unico nictu oculi transfigant.

Prodit vero nix hieme & canum sagacitas æstate, quorumvis animalium in sylvis hospitia & mirari convenit, quidni omnia animalia, a morte &

vitæ periculis, ne unico quidem temporis momento libera, totam jam dudum deseruerint Lapponiam; sed locorum dulcedine capta perire malunt.

Quod si nullæ huic malo medeantur Superiorum curæ & Lappones, aliis quoque vitæ sustinendæ modis, paulatim assvescant, erit brevi omnibus Lapponibus nostris fame & inedia pereundum.

§. XVII.

RAngiferorum venationi, digna est, quæ proxima ponatur, Castorum captura. Admirandi autem hujus animalis mira œconomia & Lapponum in eodem capiendo summa calliditas, dignæ quidem essent, quæ describeremus, cum constet, in optimis hucusque editis descriptionibus, multa fabulosa veris substitui; sed jubet instituti brevitās, ut alii, si Deo visum fuerit, occasione id relinquamus. In præsentī sufficiat memorasse, ingens quotannis ex pellibus & castoreo hujus animalis Lapponibus nostris redundare lucrum; Lappones vero lucri fame ductos, nimis avide etiam hæc venari animalia, ut non periculum modo sit; sed manifesta admodum res, omnes Castores in fluminibus & lacubus habitantes, brevi a stirpe interituros. In asserti veritatem adducemus exemplum Lapponum Kuolajerviensiū. His, uti reliquis omnibus Lapponibus, communis olim fuit captura castorum, ut siue plus, siue minus quilibet ceperit, omnia in commune conferre svererint, & dein æqualiter inter singulos dividere; Sed cum sæpius hac ratione eveniat, ut aliqui, otiis nimium dediti & vena-

venationum molestias evitaturi, ne unicum quidem capere queant castorem, aliorum tamen prædam participant; hinc Kuolajerviensem Lapponum nonnulli, iidemque venatores diligentissimi, felicissimi, noluerunt, captam in silvis & fluminibus prædam, in commune conferre & cœperunt postulare, ut certa sibi assignarentur flumina, in quibus ipsis pro lubitu Castores venari liceret; quæ petiere tandem impetrarunt, & insequentibus annis adeo feliciter & diligenter Castores venabantur, ut dirissimos totius mundi incolas futuros existimasses, nisi paucorum annorum docuisset experientia, hac nimia diligentia id esse effectum, ut omnes ex suis fluminibus sustulerint Castores. De Sciurorum, Mustelarum & ceterorum quorumvis animalium captura, idem erit tenendum, quod jam de Rangiferis & Castoribus observavimus. Piscationum, quæ in fluminibus & lacubus instituuntur eadem plane est ratio; licet enim adhuc sint abundantissimæ, indies tamen piscium copiam valde imminui & omnes uno ore clamitant & ipsemet probe sum expertus.

§. XVIII.

EX his omnibus rite perpenſis, facili patet negotio, quid de œconomia Lapponum nostrorum sit sperandum. Patet Rangiferorum pasturam, maxime commodum & regionis naturæ convenientissimum esse vitæ sustinendæ modum, huic itaque assuefaciendos esse Lappones nostros Kimienses. Patet nimias venationes, tam aquaticas, quam sylvestres, legibus esse coercendas. Patet flumina & cataractas, quæ

ex his decurrunt regionibus, esse repurgandas, ut magis commode, quam hodie fiunt, in iisdem institui queant navigationes, & sic ex sylvis & pinetis Lapponiæ abundantissimis, pretiosissimis, & Lapponibus ipsis & universæ Patriæ, ingens redundare posse lucrum. Cum porro extrema hujus Lapponiæ loca, ultra 70. milliaria Tornoa distent, patet nullam sperari posse opulentiam, nisi ad promovenda in his regionibus commercia urbes exstruantur; exstrui autem deberent tres, in Parœcia Kufamoensi una, in Sådankylæensi (a) altera & tertia denique in Utsjokiensi. Quibus vero privilegiis hæc oppida essent munienda, quibus commerciis & artibus manuariis subsistere deberent, hic multis exponere nolo. Lappones vero ipsos, mercatores fieri posse callidissimos, posse quibuscunque artibus manuariis advesferi, nemo, qui eorum expertus est ad quævis subtiliora artificia aptitudinem, negabit.

Quantam in bello præstare possent utilitatem Lappones, itidem hic præstat tacere, quam multis eloqui. Concipe si placuerit milites, qui in summis æquilonaris venti sævitiis, sub divo, in ipsis alpium jugis & aggeribus niveis, læti vivunt, quos, neque altissima nix, neque vastissima deserta, impedire queunt, quominus cursum pro lubitu dirigant, qui vix alio opus habent cibo vel potu, quam sibi ipsi in sylvis venando comparant, qui paludes & flumina quævis summa trajiciunt dexteritate, nullis opus habent viis publicis, nullis pontibus, nullis navibus, quam quos ipsi brevissimo temporis spatio sibi comparant, quos fugien-

fugientes nemo capiet, persequentes nemo effugiet.

Bella, quæ cum urfis & aliis feris quotidie gerunt, vitæ pericula, quæ per horrendas cataractas navigaturi quotidie subeunt, satis docent, Lappones timiditatis jure acculari non posse.

(a) *Nomen Sâdankylâ Fennicum est & belli pagum significat, unde ad hæc loca bellum aliquando Lapponibus fuisse illatum verosimile videtur; Licet nec desint, qui pro Sâdankylâ dicendum existiment Soudankylâ, b. e. pagum ad quem remigando (Soutamalla) pervenire poteris, cum sita sit hæc villa, ad flumen scaphis minoribus pervium.*

§. XIX.

DE œconomia Novacolarum observamus, illos ex pastura bovum & renonum, non vivere modo, sed & ditescere, Agros sedulo colere, nec volunt, nec videtur ipsa regionis natura agriculturæ favere. Prata quidem ex sylvis obtineri possunt, fluminibus & lacubus adjacentibus, eademque ab initio fertilissima; Sed post aliquot annorum scænisecia, humidiora Sphagno, sicciora Polytrico tegi incipiunt & hoc induta tegmento, parum admodum graminum proferre valent. Ex vastissimis Lapponiæ paludibus exsiccatis & excultis, prata optima obtineri posse non dubitamus; (a) Sed longa admodum est in his regionibus hiems, ut si vel uberrima hic haberes prata, erit tamen bovum pastura semper laboriosissima; & quid opus est boves huic advescere climati? quod animalia alit vaccis & tauris præstantiora, quæ per totam hiemem pabulum sibi

sibi ipsi comparant, quæ lac reddunt bovino multo præstantius, quæ vecturis optime inserviunt, quæ pelles exhibent præstantissimas, quæ carnem præbent magis delicatam bovina, quibus natura ipsa pascua dedit uberrima.

Si autem, eadem posthac, qua huc usque, destituta sylvarum combustione, terras Lapponicas devastare pergant Novacolæ nostri, erit tandem hæc Lapponia sterilissima & miserrima regio, per totum terrarum orbem reperiunda; etenim campi prædicti glareosi, lichene obducti, qui prata sunt Lapponum fertilissima, si igne fuerint combusti, vix unquam ad pristinam redibunt fertilitatem; sed manent lichene & omni fere alio vegetabili nudata, cujus rei per totam hanc Lapponiam plurima observavimus exempla tristissima. Lichenes dum a rangiferis eduntur, radices remanent, nova progerminant vegetabilia, crescunt & augentur; igne vero exusti vix seculo renasci queunt (b) Ideoque si alicubi, certe in Lapponia legibus prohiberi deberet omnis sylvarum combustio; & erunt Lappones accusatores & observatores transgressorum fidelissimi.

(a) Ideoque, vel solo hoc nomine, constare crediderim, Lapponiæ nostræ deserta, infeliciissimis Arabiæ desertis multum esse præferenda; licet alioquin haud exigua inter utraque patebit convenientia, conferenti, quæ nos de campis Lapponiæ paludosis §. IV. observavimus, cum illis quæ de arenosis Arabiæ desertis passim referunt itinera, quæque horum fide, de iisdem perhibentur, in elegantissima Diss. de Itin. Israelit per Araaiæ deserta,

(b) Con-

(b) *Confer Celeberrimi Högströmii Beskrifn. öfver Lapm p. 253.*

§ XX.

HÆc sunt potissima, quæ de œconomia incolarum hujus Lapponiæ observavimus. Restat ut nonnulla quoque, mores & ingenium eorum spectantia in medium proferamus.

Ex nostro qualicumque judicio, Lappones hi Kimmenses, ingenio valent felicissimo, quod ex multorum annorum cum illis conversatione didicimus, quod ex variis illorum artibus venatoriis, summam ingenii solertiam arguentibus fufius demonstrare possemus,

Varia de rebus quotidianis sublime dicta proferrunt & versus Fennicos (Runor) absque atramenti & papyri usu, quotidie componunt, eosdemque aliis cantando divulgare solent.

Hilares plerumque sunt & jocosæ & blandiloquiis mutuis se oblectare solent, maxime enim sociales sunt & conversationibus dediti, omne a venationibus liberum tempus, confabulando in otio consumunt.

Corpore gaudent levissimo agillimo & exercitissimo. Faciei venustas Lapponibus his non est rarior, quam Ruricolis Patriæ ceteris. Munditiei corporis & vestium sunt studiosissimi, quippe non semel iterumque, sed sæpius si res tulerit, manus & facies lavare solent quotidie. Hinc ex gravissimis apud eos habetur conviciis neglectus lotionis accusari.

Morum integritas & unanimitas apud eos, si non summa, certe major, quam unquam alibi sumus experti, optandum foret, ne aliorum vitiosis exemplis a pristina tua seducerentur simplicitate.

Gloriæ

Gloriæ sunt cupidissimi & exultationem ceteris bonis, si non omnes, certe plurimi eorum, anteponunt.

Spiritu vini, vel si mavis vino ambusto (bränvin) nimium deditos esse Lappones nostros, fatendum erit; sed majori hoc vini genus appetere desiderio, quam id faciunt Ruricolæ nostri, minime observavimus.

Per totam hancce Lapponiam casis utuntur ex tribus confectis non ex panno. Magicas artes, hodie penitus hi Kimienses ignorant Lappones, & tympana Lapponum magica dicta, in tota hac Lapponia non amplius reperiuntur.

Superstitionibus magis dediti sunt Ruricolæ nostri, quam hi Lappones.

In cognitione veri Numinis & in religionis Evangelico Lutheranæ articulis, adeo optatos fecisse progressus, ut cum optimis, quas nobis nosse contigit ecclesiis ruralibus in Svecia & Finlandia comparari queant, relatum reliquimus, Lärda tidn. N:o 32. A. 1750. eandemque relationem contra injuriola Dn. Hagströmii & Nordströmii dubia vindicavimus, in ultimis pagellis tractatiunculæ, cui titulus, Stenigabackars upodling.

In justitia distribuenda & litibus si, quæ ortæ fuerint, oriuntur vero rarissime, componendis, tanta est Seniorum apud Lappones æquitas unanimitas & gravitas, ut non poteris sine summa ingenii & probitatis admiratione, illorum interesse conciliis. Quod si majora aliqua scelera fuerint patrata, illa ad tribunal judicis territorialis deferre, reliqua vero, tantum non omnia, arbitraria pœna mulctare, solent.